

UDK 821.163.4.09-32

Izvorni naučni rad

Milan MARKOVIĆ (Danilovgrad)

Fakultet za crnogorski jezik i književnost – Cetinje

milan.markovic@fcjk.me

MOĆ PISMA U *SMRTI NA HINOMU*

*Onaj, što živi na nebesima, smije se,
Gospod im se podsmijeva.
(Psalmi Davidovi, 2:4)*

U tekstu, koji je dio magistarskoga rada *De(kon)strukcija mita u Pekićevom Vremenu čuda*, autor analizira pripovijetku *Smrt na Hinomu* kao izdvojen tekst, ali i kao element širih sistema organizacije, pri čemu se *Vreme čuda* može tumačiti kao zaokružena cjelina. Tumačenje je izvršeno kombinovanom introspektivnom metodom, s posebnim akcentom na teorijska saznanja naratologije i semiotike. Pripovijetka *Smrt na Hinomu* je ispričana imanentno iz središta Hristovog učenja i vjere, i to iz ugla jednog od najbližih Hristovih pratilaca. Juda Iskariotski, koji je do ovog teksta isključivo bio karakterisan sa spoljašnje perspektive, dobija priliku da samostalno obrazloži svoju poziciju permanentnog čuvara vjere i jedinog tumača Pisma, dok opšti determinizam biblijskog kanona od njega pravi najveću žrtvu nove vjere.

Ključne riječi: *Smrt na Hinomu*, *Vreme čuda*, Pismo, pripovjedač, hronotop, organizacija narativnog materijala

*Smrt na Hinomu*¹ je uvodni tekst podciklusa *Vreme umiranja*, a u temporalnoj ravni knjige direktno obrađuje događaje koji su se odvijali u periodu nakon *Čuda u Vitani*, sve do Hristove i Judine smrti. U tom smislu, ovaj tekst završava novozavjetnu povijest o Hristu. Međutim, u složenom značenjskom sistemu djela, on otvara novo poglavlje knjige koje tretira reperkusije Isusovih čudotvornih akcija koje su bile samo priprema za njegovo žrtvovanje i vaskrsenje kao konačan dokaz istinitosti njegovog učenja. Tekst uzima formu pronađenog rukopisa Jude Iskariotskog, bilježnice u kojoj je Juda zapisivao

¹ Borislav Pekić, *Smrt na Hinomu*, u: *Vreme čuda*, Beograd: Laguna, 2012, str. 263–348.

svoju ispovijest i blagajničke popise novca sa kojim je raspolagao u ime Isusa i apostolske grupe.

Ja sam Jehuda ben Simon, prozvan Iskariot, a poznat braći u Hristu kao „Juda Pismo“ i „Juda neka se zbude“, najmlađi od Dvanaestorice, ali najstariji do Boga sina u mucu zemaljskoj i slavi nebeskoj, koji da se otpuste gresi Izrailja za trideset srebrnih didrahmi izdade jedinca božjeg Isusa Hrista, viđenje mojih očiju, san mojih spavanja, krik nemušti moje i otkucaj mog srca, sveštencičkim poglavarima Ani i Kajafi da ga razapnu, samo da bi se zbila pisma proročka, da bi se oživotvorilo što prorokuje Isaije, govoreći: „On će bolesti naše poneti i nemoći naše uzeti za sebe“, jer ako se ijedno slovo proročanstva ne izvrši, kao nijedno da nije izvršeno, a šta se zaista zbivalo otkako ostavimo pustinjски Jefrem da bismo došli na Pashu u Jerusalem, zapisivah aramejskim pismenima u blagajničke knjige iz dana u dan, iz sata u sat meseca nisana petnaeste godine vladanja ćesara Tiberija, između izdataka za haznu, milosrđe, odeću, jelo i priloga što ih dobijismo od obraćenika i neznanih darodavaca, da se na veki vekova pamti i hvali žrtva koju podnesoh za Spasitelja, Njegovog Svevišnjeg oca i vas, braćo moja, još nerođena. U ime Oca i Sina i Svetog duha. Amin. (Pekić: 263–264)

Zajedno sa *Ćudom u Kani* (uvodnom pripovijetkom podciklusa *Vreme ćuda*) Smrt na Hinomu postaje jedina pripovijetka knjige koja je ispriповijedana imanentno iz središta Hristovog ućenja i vjere, i to iz ugla jednog od najbližih Hristovih pratilaca. Sa druge strane, Juda, koji je do ovog teksta isključivo bio karakterisan sa spoljašnje perspektive, dobija priliku da samostalno obrazloži svoju poziciju permanentnog ćuvara vjere i jedinog tumaća Pisma. Pripovedaćko ja je stavljeno u središte ćitaoćeve pažnje, a njegov sistem vrednosti služi kao autoritativna instanca u tumaćenju pojedinaćnih zbivanja (Marćetić: 47). Sve se to odraćava i na samu formu jer referencijalni okvir teksta posve lako otklizi iz faktućke u ispovjednu, a potom subjektivnu ili psihološku perspektivu pripovjedaća. Svjestan svoje uzvišene pozicije, Juda će se nalaziti na rascjepu između onoga šta Spasitelj želi i onoga šta mu Pismo propisuje da radi. Zbog toga će njegov diskurs biti obogaćen egocentrićnim iskazima u kojima podvlaći sopstveni udio i vaćnost svog zadatka u namjeri da dođe do proroćkog spasenja svijeta, a jedan od signala za to je i frekventna upotreba trećeg gramatićkog lica kada govori o sebi.

Međutim, ako pripovedać „preraste“ ulogu manje ili više nepristrasnog svedoka i nametne se kao neka vrsta superiorne svesti koja ne samo da „zna“ najviše već je najbolje i „upućen“ u sve što je predmet diskursa, pa i šire, onda njegove intervencije postaju intruzivnije i didaktićnije, i dobijaju karakter „autoritativnog komentara“ (kao kod Balzaka). U

*tim slučajevima, kaže Ženet, više nije reč o **testimonijalnoj**, već o **ideo-loškoj funkciji** pripovedačevog glasa.* (Marčetić: 96–97)

I dok Pismo najavljuje konačnu potvrdu vjere u Mesijinom vaskrsenju o Pashi, Spasitelj sa svojom apostolskom grupom bezbrižno provodi vrijeme u Jefremu, bez ikakvih namjera da krene u susret svojoj propisanoj sudbini. Kao glavni tumač Pisma, Juda pokušava da nagovori Hrista na put, ali uvijek umjesto odgovora dobija nepodnošljivo ćutanje. Zbog toga iskaz: *On mûči. Mûče apostoli.* (Pekić: 265) poprima funkcije svojevrsnog semantičkog refrena koji na prološkoj ravni teksta obrazuje atmosferu pasivnog konformizma i kukavičluka od strane Hrista i njegove apostolske grupe.

Njemu je ovde dobro. Svima je ovde, osim Judi, dobro. Zašto bi se onda poticali od nemila do nedraga? U Jefremu nema pogroma, nema podsmeha krivovernih da nas kud god se denemo zaogrće ludačkim plaštom, nema književnika, fariseja i doktora Sinedriona da nam postavljaju dvolična pitanja. [...] U Jefremu smo na izvestan način cenjeni, mada poštovanje koje nam se ukazuje sramno podseća na radoznalost koju izaziva kakva putujuća družina vračeva ili komedijanata. Da, u Jefremu je Judina kesa punija nego ikad, ali šta to vredi kad mu je duša pusta kao prokleta dolina Hinom, jer videlo očiju mojih i moj blagočestivi Bog povazan brine, čučajući prignječen hladom kakvog krnjeg stuba, a Jedanaestorica bazaju opaljenim sokacima Jefrema, i ne rade ništa, do što danju čekaju noć a noću dan, i tako iz dana u dan, iz noći u noć. (Pekić: 271)

Juda sebi propisuje zadatak da nagovori Hrista na akciju jer se Pasha približava, a proroci predviđaju da će tada stradati novi Mesija. Ipak, imanentna logika apsurdna koja karakteriše *Vreme čuda* kao cjelinu se realizuje i u ovom tekstu i to u vidu prethodno propuštenih šansi da dođe do iskupljenja svijeta kroz Hristovu žrtvu. Naime, Isus je svjestan da Pismo ne predviđa tačnu godinu njegovog stradanja, pa uspješno prolongira svoj život odbijanjem da ode u Jerusalem.

A ovo je treća godina čekanja. Tri puta smo pred Pashu polazili u pohode Jerusalmu, polazili iz Jerihona, polazili iz Hebrona, najzad iz sefalijskog Lida, i sva tri puta se pokunjeni vraćali, jer Gospod govoraše da još nije došlo naše vreme. A vreme naše koje je? Koja je godina izabrana za stradanje, Jahve? (Pekić: 265)

Kako shvata da nema izgleda da nagovori Spasitelja na put koji ga očekuje, Juda se okreće apostolima sa željom da kod njih naiđe na podršku u svojim zahtjevima. *Međutim, čute i oni, a zatim odlaze* (Pekić: 265). Za Judu je Isus personifikacija ultimativnog cilja vjere, a njegova smrt treba da bude obred prelaska iz starog u novi, idealni svijet. I dok Hrist sa svojom jedanaestoricom apostola pokazuje revnosnu brigu za očuvanjem statusa quo, Juda promišlja o

negativnim posljedicama koje takvo razmišljanje sa sobom nužno nosi. Ono se prije svega odnosi na samu vjeru koja implodira i gubi svoj smisao ako joj se ukine konačna potvrda i neoboriv dokaz tačnosti. *Ali vera ne može da čeka. Neopravdana, ona ne samo da trne nego se okreće protivu sebe i kao pomahnitali skorpion, uhvaćen u klopku, nanosi svojim tvorcima smrtonosne ujede. Naša vera se drži jedino u Hristovom stradanju* (Pekić: 268). Reakcije apostolske grupe na Judino soteriološko insistiranje neće biti ništa manje pasivne u odnosu na reakcije svog učitelja. Ipak, za samo psihološko profilisanje Jude Iskariotskog od posebnog značaja mora biti dijalog sa apostolom Filipom u kojem će otkriti drugačiji pogled na svoje akcije, ogoljene od iluzija uzvišenosti i odabranosti, i posmatrane u okvirima čisto ljudskih kategorija.

...ti si prokleti lažov, iako pretpostavljam da ni sam nisi toga svestan. [...] Tebi je ono potrebno, tebi je potrebno da On strada. (Udariću ga ako produži da se smeje.) Judu mnogo briga za svet. Tvoja vera je toliko jaka, samodovoljna, nepresušiva da joj nikakav svet nije potreban, ni grešan ni bezgrešan. (Udariću ga, Gospode, pa šta bude.) Ali ta granitna vera ima jednu manu, Judo! Ona stalno brine o sebi, strahuje za sebe, neguje svoje besprekorno telo, dvolična kao novac sa dva protivurečna lika, koji bi hitan u vazduh vazda padao kao „pismo“, ali se pritom pribojavao da jednom rđavo ili nepažljivo bačen ne padne kao „kruna“, i tako sam sebi otkrije svoje odvratno naličje: veri bezverje. (Sad je sigurno da ću ga udariti.) Taj jerusalimski put s kojim nam probijaš uši i zagorčavaš ove mirne dane u Jefremu nema ništa ni sa Mesijom ni sa svetom. Juda želi da vidi hoće li bačena para kao i uvek pasti u vidu „pisma“, ili će se na samom kraju ove tegobne istorije obrnuti ona prokleta, zastrašujuća „kruna“, hoćeš da se uveriš da si bio u pravu, da tvoja bezoka vera nije bila uzaludna. (Moram ga udariti, Gospode.) Da se ti spaseš bezverja potrebno je da se sva proročanstva u dlaku izvrše. Dlačica jedna da ostane neispunjena ti si propao, jer vera tvoja i takvih kao što si ti ne trpi rupe, pukotine, ogrebotine. Ona deluje samo kad je neoštećena, kad je kao iz kutije izašla.

[...]

– Upamti, prijatelju – rekao je – ako iko uspe da ga otera u Jerusalim, bićeš to samo ti, ali isto tako upamti da će to biti tvoj a ne Njegov put. (Pekić: 273–274)

Eho Filipovih riječi Judu čera na preispitivanje sopstvenih životnih principa. Na jednoj strani, Juda je svjestan izuzetnosti i važnosti svog poziva u djelovanju iz drugog plana pri usmjeravanju Sina božjeg na pismom propisane obaveze do te granice da mu odabira i sastavlja dokse, govore i logije kojima treba da se obrati narodu.

Program za četvrti dan. Gospod besedi u Zbornici. Tema: ko veruje spašće se, ko ne veruje neće se spasiti. Upozoriti ga da ne zaboravi na misao koju sam za govor sastavio juče: „Imajte veru Božju, jer vam zaista kažem: ako ko reče gori ovoj da se digne i baci u more i ne posumnja u srcu svojemu, nego uzveruje da će biti kao što govori, i biće mu što god kaže.“ (Pekić: 275)

Osnovna konceptualna shema teksta dozvoljava kombinovanje Judine ispovijesti sa blagajničkim popisima i ličnim zabilješkama i podsjetnicima, a interpoliranje ispovijesti u dokumentarni okvir blagajničke knjige doprinosi pojačavanju efekta faktičnosti i istinitosti Judinog pripovijedanja. Na drugoj strani, Filipove riječi unose sumnju i stvaraju unutrašnji rascjep u Judinoj svijesti i savjesti.

Čiji će to biti put? Jedinorođenog? Judin? Ili obojice, zaprega muke u kojoj su za vuču oba parnjaka podjednako neophodna? Isus je izabranik, a ti samo izabranik izabranika, izabran iz izabrane, druge ruke. Ili ipak? Ako Filip ima pravo: prokleti lažov, ti si, Judo, prokleti lažov. Možda je to uistinu moj put, kojim se Mesija samo služi, put vere ugažen pre verotvorca, brazda zaorana davno pre sejača. Proroci su ga usekli ralima svojih obećanja, popločali rečima utehe, omeđali gotovim scenama kojima ostaje samo da se ispune. Uputili su put putokazima Zaveta. Ti si, Judo, samo putar. Putar puta. Sluga slugin. Izabranik izabranika. Ili prokleti lažov? (Pekić: 275–276)

Unutrašnji rascjep se materijalizuje svojevrsnim oblikom bogojavljanja, iniciranim Judinim molitvama za pomoć. Njegov diskurs otkrovenja tako postaje prikriveni unutrašnji konflikt u kojem Juda jedino želi da pronade potvrdu ispravnosti odabranog puta, jer Bog beše u meni i iz mene govoraše, pa sam govorio sam sa sobom, čas ispunjen gnevnom tutnjavom Hašamajima, čas smernim cviljenjem Jude (Pekić: 280). Sve to dodatno motivise Judu da nastavi sa insistiranjem da se ide u Jerusalem pa, osim materijalnih priprema (Unajmiti mazgu za Učitelja. Tovarnu mazgu, takođe. Spremiti hranu za put.) (Pekić: 280), Juda u čestim razgovorima sa Hristom starozavjetnim parenezama pokušava da natjera Spasitelja da promijeni mišljenje. Hrista sprječava konflikt unutar sopstvene dvojne prirode, i čisto čovječji osećaj straha od smrti. Ono što ga na kraju ubjeđuje da promijeni mišljenje i krene na put jeste lažna Judina zakletva kojom potvrđuje objavu u kojoj mu Bog navodno obećava da će Isusa izbaviti iz muka. Ovakvu Hristovu odluku Juda doživljava kao sopstvenu pobjedu.

Pobedio sam u ime Gospoda, pobedio je Juda „Krpelj“, Juda „Pismo“, Juda „Neka se zbude“. Posle onog razgovora Ravuni je objavio da ćemo Pashu proslaviti u Jerusalmu i naredio da se apostoli sprema

za put. Najzad će se proročanstvo zbiti, svet više neće grcati u grehu, niti će čak i da je to činila, Judina vera tražiti bolju potvrdu za svoje Vjeruju.

Ti si, Judo, prokleti lažov. Zar sam slagao Hrista, nisam slagao, jesi, nisam, Filipe, kako nisi kad si prečutao da ti je bogojavljanje potvrdilo proroke, zar ti Bog nije otvoreno kazao da će se dogoditi kao što je pisano, jeste, ali je kazao da će u te dane boraviti u Jerusalamu i pobrinuti se za sve, naravno, Judo, pobrinuti se da sve bude po Pismu, a ne da spasavajući Isusa izneveri najvažnije njegovo slovo, jer Bog može preinačiti Pismo, ta ono je njegovo, a Isaije je samo posrednik, skoroteča, on može zadržavajući žrtvu za spasenje odustati od muka koje su uz nju propisane, koješta, Judo, kakva je to žrtva koja ne boli, uostalom, da to namerava, Bog ti ne bi kazao: „O njemu je pisano“, kad si zapitao: „Šta će biti sa Isusom?“, nego se umiri, čak i da si slagao učinio si to za dobro sveta. (Pekić: 290–291)

Iako svjestan da bilježenjem svojih svjedočenja može da nanese štetu kanonskoj predstavi o začetnicima vjere, Juda dnevnički bilježi svoj doživljaj istine, pa pripovijeda o onim događajima za koje vjeruje da najvjernije opisuju njegovu poziciju unutar Hristove grupe. *Sam po sebi događaj nije za svedočanstvo jer Jedanaestoricu ostavlja u rđavoj uspomeni, pa bi bolje bilo da se zbog delikatnosti samog incidenta i viših interesa vere zabašuri, a ne da se razglašuje i ovekovečuje* (Pekić: 292). Zato samim odabirom epizoda sa putovanja u Jerusalam, Juda ih značenjski markira kao bitne za definisanje opšte atmosfere i ponašanja članova unutar grupe.

Prvi događaj se odnosi na prijedlog apostola Petra da se odabere Hristov nasljednik. Dok Hrist na čelu povorke čuti, svi apostoli predlažu sebe za nasljednika, ističući sopstvene vrline i nedostatke ostalih članova grupe. Hrist postavlja uslov budućem nasljedniku u vidu prihvatanja iste sudbine stradanja na krstu koja i njega očekuje. Od svih apostola, jedino Juda pristupa Hristu prihvatajući njegov uslov, čime se oni ponovo semantički izjednačavaju kao lice i naličje iste vjere. Druga izdvojena epizoda stvara korelativne veze između ovog teksta i *Čuda u Vitiniji* posredstvom autoreferencijalnih signala na Lazarovu tragičnu sudbinu.

Vitinjsko groblje. Obuzimaju nas neprijatne uspomene: pokojni Lazar, Hamrije, jurnjava za lešom uzbrdo i nizbrdo Maslinske gore. Učitelj navaljuje da svratimo. Možda će ipak zateći Lazara u grobu, možda je podli Hamrije, kad postiđeni napustismo Vitiniju, ponovo položio gospodara na njegovo mesto? Uzalud, poprište našeg jedinog poraza je prazno. Izvaljen kamen počiva na domaku podrugljivo razjapljene rupčage. Neće biti nikakvog naknadnog trijumfa, ne bar posredstvom

Lazara. Mesija će vlastitim vaskrsenjem morati da dokaže ko je u pravu, on ili sadukeji. (Pekić: 295)

Međutim, kao što ćemo ubrzo videti, ovo nije jedino autoreferencijalno pozivanje na prethodne narative iz *Vremena čuda*.

Da bi ulazak u Jerusalim tekao kako su to proroci predviđeli, Juda zahtijeva da se sve organizuje onako kako Pismo nalaže. *Ne sitničarim. Meni je jedino stalo da se Pismo doslovno ispuni, jer ako se ijedno slovo ne ispuni, kao da nijedno nije ispunjeno* (Pekić: 296). Zato zahtijeva da Zavedejevi sinovi nađu magaricu s magaretom da Hrist ne bi pješke ušao u grad. Podloga za stvaranje karnevalizovane atmosfere se obrazuje samim sukobom mišljenja između Jude s jedne, i Hrista i jedanaestorice apostola sa druge strane. Naime, samo Juda iskazuje revnosnu brigu u zadatku da do najsitnijih detalja vjerno reprodukuje proročanstva. Komični efekti se stvaraju kada Zavedejevi sinovi umjesto magarice dovode *dve mule, mulu i mulca, obe šantave od rintanja* (Pekić: 296) koje su, pritom, otuđili bez znanja njihovog vlasnika. I sam Hrist je bio spreman da pređe preko ovakve nepreciznosti u izvršenju Pisma, ali Juda to ne dozvoljava, već ide u potragu za prorokovanim magarcima.

Učitelj beše spreman da popusti. On nikada nije imao smisla za finese proročanstva (sećam se naše prepirke oko izlečenja jabnelske gubavke na izlazu iz Hasora, umesto na ulazu u Kapernaum, kako je bilo pisano), ali ja ostadoh nepopustljiv. Juda nije mogao dopustiti da njegovo mukotrpno delo propadne samo zbog oskudice u magarcima ili zbog naše neumešanosti. (Pekić: 296)

I sam ulazak u Jerusalim je praćen Judinim intervencijama. Kako Pismo predviđa, Spasitelja pri ulasku u sveti grad treba da dočeka oduševljeno klicanje naroda, pa da bi do proročanstva došlo, Juda šalje apostole da na vratima grada dočekaju Hrista.

Dok ulažasmo u Jerusalim, apostolima se, kao što to obično biva, u klicanju pridružiše građani, koji nisu znali o čemu je i o kome reč, ali su svesrdno uživali u uličnom metežu i odavanju javnih poštovanja (mada ga naša procesija nije mogla uliti u većem obimu), pa se Davidovo proročanstvo ispunilo preko mere koju bi najoptimističniji tumač Pisma smeo da očekuje. (Pekić: 297)

Kada je u pitanju organizacija hronotopa, *Smrt na Hinomu* se može podeliti na dva dijela. Prvi dio obuhvata događaje iz Jefrema, te putovanje apostolske grupe inicirano Judinim planom da dovede Spasitelja u Jerusalim. Dolaskom u Sveti grad, Judina misija se završava. Sudbine Hrista i njegove grupe nakon dolaska bi trebale da budu u rukama Stvoritelja koji je za njih preuzeo odgovornost u kratkoj objavi Judi. Drugi hronotopski plan teksta obuhvata predmetnosti Jerusalima i obrađuje sve događaje nakon Hristovog

dolaska. Međutim, Juda nastavlja da minuciozno organizuje Hristove aktivnosti kojima bi isprovocirao njegovo stradanje. Očekivane reakcije naroda na Isusove besede, kletve i čudotvorstva izostaju, što zbog prazničkog raspoloženja uoči Pashe, a što zbog Isusove anonimnosti i lakrdijaškog efekta njegovih nastupa.

Nisam zadovoljan, reakcija je prilično mlaka. Nema sumnje, teolozi su vrlo neraspoloženi prema Spasitelju samozvancu, ali još uvek nespremni da mu nanesu zlo u meri koja nama odgovara. Ograničavaju se na to da ismeju, retko da mu protivureče. Najčešće su nadmoćno indiferentni. (Pekić: 299)

Sve više uslovljen vremenskim okvirom u kojem treba da dođe do potvrde proročanstva, i strahom da u izvršenju prethodno propisanih akcija nije došlo do slučajne greške, Juda se ponovo vraća tumačenju Pisma. Davidov četrdeset prvi psalm mu daje odgovor:

– „*I ČOVEK MIRA MOJEGA, U KOJEG SE UZDAH, KOJI JEĐAŠE HLEB MOJ, PODIŽE PETU NA MENE.*“ (Pekić: 302)

Tumačenjem navedenog proročkog iskaza Juda dolazi do spoznaje da jedan od najbližih Hristovih pratilaca treba da ga izda, a da bi tu ideju opravdao, uključuje i fragmente iz drugih proročkih knjiga te formira potpuno zao-kruženo proročanstvo sa jasnim instrukcijama kako da se ostvari. Po Judinom tumačenju, Hrista treba da izda jedan od apostola tako što će ga predati vlastima, a za uzvrat dobiti *trideset srebrnika* (Pekić: 304). Jedino što proročanstvo ne govori je identitet izdajnika, pa Juda svoje otkriće prvo iznosi apostolima, sa ciljem da se zajednički dogovore ko će izdati Spasitelja. U skladu sa svojim prethodnim ponašanjem, pojedinačno svi apostoli odbijaju da preuzmu odgovornost na sebe, a Filip opet predlaže Judu.

– *Ako je tako – reče Filip – zašto ga ti ne bi izdao? Ne daje li psalm pored opšte odredbe za ličnost izdajnika, pored njegovog sumarnog opisa kao što je „čovek moga mira“ i drugi bliži kao što je „u koga se uzdah“, a koji može da se odnosi samo na tebe, miljenika našeg Gospoda? Nisi li ti onaj „s kojim mi beše radost deliti tajnu“ i onaj „isto što i ja sam“? Nisi li ti Juda „Čuvar istine“, Juda „Neka se zbude Pismo“? Ponesi sad ovo svoje slovo Pisma na svojim leđima, i nemoj ga kuka-vički tovariti na tuđa.* (Pekić: 307–308)

Baš kao i u slučaju odabira Hristovog nasljednika, usaglašavaju se da konačnu odluku o tome ko će ga izdati treba da donese sam Spasitelj. Hrist prihvata Judin prijedlog sa ambivalentnim osmijehom na licu. *Osmeh je razvučen, neprijatan, opor* (Pekić: 308). Konačnu odluku će donijeti na pashalnoj večeri.

Tajna večera se organizuje u atmosferi neizvjesnosti i iščekivanja Hristove odluke, zbog čega dolazi do narušavanja konvencija niza obrednih rad-

nji. Promjena kanonskog okvira se prvo uočava premještanjem Tajne večere iz novozavjetne Sionske gornice (kuće Jovana Bogoslova) u semantičke prostore kafane (*Pashu smo pripremili u jednoj neuglednoj kafanici Bezete.*) (Pekić: 309). Iskliznuće na značenjskoj ravni u odnosu na referencijalni tekst Bibilije dalje se realizuje promjenom funkcije same večere, jer u hrišćanskoj dogmatici Tajna večera je najpoznatija po uspostavljanju obrednog rituala euharistije, dok je njena funkcija u *Vremenu čuda* jasno svedena na Hristov odabir svog budućeg izdajnika. U tom ključu, apostoli se na početku večere povlače, vjerujući da tako smanjuju šanse da budu izabrani od strane Hrista.

Sedasmo kao i obično, Učitelj u pročelju, ja s njegove desne, a Simon Petar s leve strane. Ostali apostoli rasporediše se oko svečarskog stola bez nekog naročitog reda, sem što je svako nastojao da ovog puta, za razliku od ranijih, sedne što dalje od učitelja, kako bi i na ovaj način sveo na najmanju meru mogućnost da bude izabran za Njegovog izdajnika. Svi besmo napeti kao strune, ne zbog bogobojažljivosti pred činom kojim ćemo odati godišnju hvalu Jahveu za pomoć ukazanu na Izlasku, nego što je za vreme ove večere – stoga ću je nazvati Tajnom – naš Spasitelj trebalo da izabere među nama „petu koja će se na njega podići“, onoga kome će pripasti deo slave za osnivanje božjeg carstva. (Pekić: 309)

Iz istih osećaja nervoze i straha apostoli sijedaju za sto, čime narušavaju još jedno drevno pravilo koje nalaže da se stoji oko pashalne trpeze. Hristov odnos prema starozavjetnom kanonu i njegovom strogo uređenom sistemu ponašanja do kraja reflektuje njegovu poziciju u svijetu: poziciju novog mesije koji je materijalizacija starozavjetne aksiologije i ujedno njen najveći razgrađivač.

On je drevnim levitskim radnjama, kao što je lomljenje pogače, davao novo značenje, zasnovano na zlehudoj sudbini koja ga je od ove noći vrebala, i kojoj je sam imao da iznađe oruđe. Iako je stalno objavljivao i beše mu žarko stalo da se u to poveruje kako nije došao da pokvari Zakon i proroke, već da ih što vernije ispuni, on ih je na tanan način izopačavao, prilagođavao svojim ciljevima ne dirajući nikako u njihova obeležja. U stare rituale unosio je nov duh. (Pekić: 310)

Na kraju, Juda ipak otkriva da je i sama Tajna večera (kao i sve Hristove prethodne akcije) proizvod njegovog brižljivog fabrikovanja prorokovanih okolnosti. Time se dopunjava prethodno konstruisana relacija između Jude i Hrista po kojoj je Spasitelj samo marioneta u Judinim rukama, bez snage i inicijative da samostalno djeluje.

Ne verujem da izričito treba pomenuti da sam sve što se tiče tog „drugog“, JA imao na umu, i da sam još jutros, pored sve brige oko onog Davidovog psalma, u tančine razradio protokol svih pričesnih radnji

(sa novim značenjima, naravno), koje će On sada imati samo pažljivo da ponovi. (Pekić: 310)

Nestrpljenje i neizvjesnost Judu ćeraju da prekine Isusovu besedu i da zahtijeva konačan odgovor na pitanje ko će od prisutnih izdati Sina božijeg. Dodjeljivanjem ritualnog zalogaja, Hrist bira Judu kao svog izdajnika.

I UMOČIVŠI ZALOGAJ U ČINIJU SA SOKOM OD POVRĆA DADE GA MENI. (Pekić: 310)

Ista ćutnja koja je na prološkoj ravni *Smrti na Hinomu* obrazovana od strane Isusa i jedanaestorice apostola definiše i pozadinu Tajne večere i reakciju samog Jude na ovakav Hristov odabir.

Čini mi se da bih hteo da se branim, da vičem, urlam ili da se kitnjasto zahvalim na ovoj počasti – slavno je neposredno učestvovati u spasenju sveta – ali ne govorim ništa, samo vazduh usiljeno šišti iz pluća na koja se navalio nadgrobni kamen pogleda moje braće i Njegov nevidljivi smešak kao zajedljiv anagram utisnut na toj ploči, ispod koje se Juda istovremeno stidi i ponosi.

Ne rekavši ništa izlazim. (Pekić: 312)

Od ovog trenutka tekst će pratiti kako se logika Pisma strmoglavo obrušava na njegovog glavnog zaštitnika i tumača. Na taj način Juda postaje najtražičniji junak *Vremena čuda*, jer je jedini od svih likova na koje se realizovala Hristova volja vjerovao u ispravnost i istinitost novog učenja. Da bi pojačao efekat tragizma Judine pozicije, Pekić konstruiše atmosferu prazničke pashalne noći u kojoj čitav Jerusolim slavi, a jedino Juda tumara pustim gradskim ulicama. Ponovo dozivajući Stvoritelja u pomoć, Juda svoju psihičku rastrojenost verbalizuje u dilemi:

Šta da činim, šta da činim Gospode?

Da se zbudem ili da se ne zbudem? (Pekić: 314)

Neumoljiva logika Pisma mu ne daje drugi izlaz sem da dovrši prorocanstvo. Zato, dezorijentisan u svom tumananju gradom, Juda nesvjesno dolazi do sadukejskih članova Svetog Sinedriona, istih likova odgovornih za Lazarovu tragičnu sudbinu. Njihovo ponašanje se, međutim, dijametralno razlikuje od revnosti koju su pokazali prilikom izricanja Lazarove presude. Većina sadukeja za Isusa nije ni čula, a za Nikodima je on samo jedan u nizu samoprovanih proroka, pa je zbog njega nepotrebno remetiti gozbeno raspoloženje. Juda insistira u optužbama da je Hrist rušilac vjerskih zakona i pretendent na Novo carstvo Božije, ali sadukeji vjeruju da je on nesposoban da ih bilo kako ugrozi. Tek na lične uvrede oni odgovaraju izdavanjem naredbe za hapšenje, opravdani zvaničnim stavom o hapšenju zbog Hristovih jeretičkih akcija.

Najzad gubim živce:

– Neka mi Njegova preuzvišenost oprosti slobodu, ali taj Nazarećanin javno govori da je Sveti Sinedrion odbor za svinje, u kome ste vi nerast, a Njihova preosveštenstva za trpezom prasad bezakonja!

– Ohozije – obrati se Kajafa jednom od onih za trpezom – podaj ovom mladiću nekoliko stražara da dovedu amo tog bogohulnika.

Juda se zbi kako je pisano. (Pekić: 318)

Da bi do kraja reprodukovao proročanstva, Juda od ponuđenih četrdeset srebrnika uzima samo trideset, i odvodi stražare Sinedriona u potragu za Hristom. Dok apostoli bezbrižno spavaju nezainteresovani za Judin zadatak, Juda pronalazi Hrista kako u kukavičkim molitvama traži od Boga da ga spasi od prorokovane sudbine. *Nema odgovora. Ili ga ima. On je u ćutanju. To je odgovor obojici, neopoziv odgovor našem kukavičluku, Njegovoj kuknjavi za poštenom i mom stidu pred zločinom* (Pekić: 319). Hrist oseća olakšanje kad ugleda samog Judu, vjerujući da je ovaj odustao od izdaje. Na taj način Juda postaje božji odgovor na Isusove molitve, a konačni čin izdaje potvrđuje poljupcem kojim stražarima pokazuje okrivljenog.

Pristupam. On se brzo diže, ali kako ne vidi nikog iza mene, lice mu na zori postaje zahvalno do snishodljivosti, smatrajući, valjda, da je u mom povratku bez dželata dobio očekivani odgovor od svog Oca. Poslednji poljubac, celov mog opraštanja na celov Njegove nesporazumom izazvane zahvalnosti, i sve je svršeno. Još jedno slovo Pisma nije više samo reč. Sasvim smo blizu jedan drugom. Licem uz lice, mi međusobno nadjudaljeniji sastavljamo dve polutke spasilačkog dela. (Pekić: 319–320)

Pismo je integralni dio Judinog sopstva, pa se njegovim ispunjenjem Judina funkcija u kontekstu knjige kao cjeline privodi kraju. Ono definiše Judin identitet do te granice da sam postaje svjestan da za njega budućnost više ne postoji.

Ništa više nema u Judi. Ništa u „Čuvaru istine“, Judi „Neka se zbude Pismo“. Prazan, istrošen je Juda „Krpelj“. Ima li što u Judi „Izdajniku“, u Judi „Spasitelju“? Ima li što u novom Judi, pošto je istekao stari? Nema.

Ni stida, ni gordosti, ni panike, ni osionog samopouzdanja; ni žaljenja, ni bezdušnosti; nema prošlosti ali ni budućnosti. Nema više Pisma, ali gde je sloboda zauzvrat? Bez nade je i bez tereta njene odsutnosti, bez zadovoljstva i bez stida što je izostalo, bez odbrane i bez potrebe da je podigne. Ni vere, ni bezverja; ni vlasti, ni bezvlašća; ni trijumfa, ni poraza. Nisam ni vruć, ni studen; nisam ni moker, nisam ni suv. Ništa nema u Judi. Čak ni praznine, manje od praznine. Ništa. Manje od ravnodušnosti. Ništa. Manje od odsustva. Ništa. Manje od ničeg. Ništa. (Pekić: 320)

Svjestan da je izvršio sve što je Pismo proricalo, Juda nastavlja da tumara Jerusolimom, još jedino zainteresovan za ishod Hristovog suđenja. Dok u gradskoj vijećnici traje Isusov proces, Juda pronalazi apostole kako stoje ispred obližnje klanice. Smještajući prve Hristove učenike u takav prostorni kontekst, Pekić već na početku priče o Judinom kraju suptilno nagovještava njihovu poziciju dželata Judine sudbine. Licemjerstvo njihovih postupaka se ogleda u održavanju distance od sedam koraka u odnosu na Judu (*...rastojanje koje je Mojsije propisao za opštenje sa gubavcima i anatemisanima.*) (Pekić: 322), i istovremenoj himničkoj glorifikaciji Judinog čina izdaje. U daljem razgovoru koji je započeo slavljeničkim pozdravima upućenim Judi, Petar u ime apostolske grupe zahtijeva od Jude da se ubije zbog svojih grijehova. On svoje zahtjeve opravdava posljednjim Hristovim riječima upućenim Judi (*TEŠKO ČOVEKU KOJI IZDA SINA BOŽJEG, BOLJE BI BILO DA SE TAJ ČOVEK NIJE NI RODIO.*) (Pekić: 312), i višem cilju očuvanja vjere kroz pravični čin stradanja Spasiteljevog izdajnika. Judina djelovalačka zaostavština se na taj način fundamentalno mijenja. Od najvećeg branioca i čuvara nove vjere predodređene Pismom, Juda postaje anatemisani simbol izdaje.

Na fonu razvoja Judine lične drame odvijaju se zaključni taktovi Hristovog procesa, krunisani raspećem. Najveći ironijski obrt se stvara u trenutku kada apostol Petar razloge za Judinu smrt opravdava Isusovim riječima, pa ako je Juda postavljen kao onaj koji je direktno uputio Isusa u neminovnu smrt, po istoj logici i Isus postaje neposredno odgovoran za Judinu smrt. Sudbinski paradoks Juda verbalizuje riječima:

– *Isus nije prorok. Isus je i sam reč proročka.*

Htedoh reći: „Delo moje“ i „delo Judino“, ali oćutah. (Pekić 325)

Svi ostali apostoli se ponašaju u okviru svojih klasifikacionih polja. To se u prvom redu odnosi na Petra, koji inicira razgovor sa Judom i saopštava mu šta treba da čini. U tom smislu, *Smrt na Hinomu* stvara još jednu korelativnu vezu sa *Čudom u Kani*, pri čemu dopunjava početnu karakterizaciju Petra kao prvog među dvanaesticom apostola, temelja crkve i vođe prvobitne hrišćanske zajednice. On u ime pravde preuzima ulogu nasljednika Isusovog učenja i tumača Pisma, pri čemu prikriva lične razloge ostvarene u želji za vlašću, a nagoviještene u ranijoj epizodi kada se prvi od svih nudi Hristu da preuzme njegovu ulogu nakon raspeća.

– *„Neka dani njegovi budu kratki, i vlast njegovu neka dobije drugi.“*

Ti, Petre, ti kurvin sine! Ti si taj drugi vlastodržac.

– *„Neka mu uzme dužnik sve što ima, i neka razgrabe tuđini muku njegovu.“*

Delo hoće da mi otmu kurvini sinovi, da mi zagade žrtvu, da se kurvini sinovi goje od moje muke, i da kao gotovani planduju na veri mojoj neizmernoj? (Pekić: 327)

Smrt na Hinomu na širem planu knjige kao cjeline tretira i finalizje još jednu temu značajnu za opšte aksiološko uređenje svijeta *Vremena čuda*. U pitanju je tema slobodnog izbora i djelovanja i ideološkom okviru svijeta nad kojim upravlja totalitarni autoritet Pisma. Na primjeru Jude Iskariotskog, najstabilnijeg i permanentnog čuvara i tumača Pisma, najbolje se ogleda ovako postavljena logika svijeta. Do istog saznanja Juda dolazi nakon što se od njega zahtijeva da umre zbog toga što je izdao Hrista. Jedinu slobodu izbora u tumačenju proročanstva Juda vidi u odabiru tačnog lokaliteta i vremena sopstvene smrti, dok su sve ostale pojedinosti cjepidlački uređene. Takva spoznaja ga ćera da preispituje sve njegovo predašnje djelovanje u okviru apostolske grupe, te smisao same vjere i bilo kojeg pojedinačnog postojanja u njoj.

...Ništa se ne dešava što ne treba da se desi, ništa nije što ne treba da jeste. Ničeg novog nema pod kapom nebeskom, veli Kohelet, sve je smišljeno, pa prema tome bilo i dogođeno.

Nemoj živjeti, čovječe! Čemu? Umesto toga sriči Bibliju, pročitavaj proroke, poj psaltir! Kad ćeš se roditi, kazao je Jeremija. Kako ćeš živjeti, o tome se pobrinuo Isaija. Smrt ti je pripremio Zaharije. Muke nabrojao Joilo. Ovamo te gurnuo Amos, onamo Avdije. Ovuda ćeš proći, jer tako hoće Jezikilj, tamo kud smeras nećeš stići, jer to Danilo izričito zabranjuje u tom i tom proročanstvu, u toj i toj glavi, u tom i tom stihu. Izdeljan si ne prema ocu ili majci, nego prema Osiji, a Jona i Miheja su te zajedničkim trudom saobrazili svojim potrebama. Kad podigneš ruku, jedino je neizvesno da li je to prorekao Naum ili Avakum, kad se spotakneš, naći ćeš tu scenu podrobno opisanu kod Sofonija ili Ageje, kad kineš, prevrni časkom knjigu proroka Malahija, pa ćeš naći gde kaže: „I tada kinu.“ (Pekić: 335–336)

Pismo mu propisuje anatemu. Prerušena u Božiju objavu, savjest ga huškački ćera u smrt (*Na drvo, Judo, na drvo, riče Bog probijajući se silnom vikom kroz prašumu moje kuknjave, kroz telo Judino, koje se nošeno kletvama i bacano pogrdama valja preko doline Hinom.*) (Pekić: 338), a apostoli poput stražara i egzekutora ga u stopu prate i zatvaraju svaki izlaz iz Jerusalima kojim bi mogao da pobjegne.

Znam da me uhodite. Zar mislite da nisam video Zavedejeve sinove kako čuče u kamenjaru iznad doline Hinom i kako me, ne prilazeći, cele noći prate? Voleo bih da sam mogao videti njihove njuške dok su me gledali kako biram drvo, vezujem omču, dovlačim kamen oslonac, a zatim sve ostavljam i vraćam se u Jerusalim!

Ni u gradu me ne ispuštaju iz vida. Zar taj ološ očekuje da ću se obesiti samo njemu za volju, i za volju njegovih suludih proroka koji su mi sve do sada slepo služili? Neka me uhode, neka čekaju. Šta Juda mari?

Vučem za sobom te dve debele senke. Rasprostirem ih oko sebe, kud god krenem, bacam ih gde god stanem da predahnem. Pođem li napred, srešću Jovana, vratim li se, tu je Jakov; skrenem li desno, čeka me Jakov, levo udarim na Jovana. Nema ulice bez Voanergesa, nema vidika sa koga me ne bi dočekala njihova pljosnata, šakački bezizrazna lica. (Pekić: 339–340)

Za Judu izlaza nema: na gradskim kapijama stražare apostoli, a sva vrata unutar grada su za njega zatvorena, suprotno učenju koje je preko Hrista propovijedao. Jedina otvorena vrata su vrata javne kuće đe, u nedostatku izbora, traži utočište kod Marije Magdalene. Opterećena ispravljanjem čudotvorne nepravde koju joj je Hrist na Judin nagovor načinio, Magdalena dopušta apostolima da ga odvedu. Time Juda konačnu predaju doživljava u bordelu, čime se završava njegova ispovijest. Blagajnička knjiga ostaje na Marijinom krevetu, a apostoli ga odvođe do hinomske doline smrti (*Predanja tvrde da je u toj sivoj, nagoj pustolini kapija pakla...*) (Pekić: 334), đe mu Petar stavlja omču oko vrata.

Isto proročanstvo koje je sam pronašao i protumačio; proročanstvo koje ga je primoralo na izdaju svog Učitelja, sada se dosljedno ostvaruje i na njemu samom tako što jedan od apostola petom gura kamen na kojem je bio oslonjen na vješalima. Za razliku od Hristove smrti u kojoj je ovaploćen smisao čitave vjere (*Ali Hristova smrt je imala nekog smisla. Judina smrt nema smisla. Judina smrt je običan čef.*) (Pekić: 337), Judina smrt neće izazvati nikakvu reakciju prirode. Svijet će ostati nepromijenjen i nijem.

Kad je izdahnuo, veoma brzo uostalom, zemlja se nije zatresla.

Bila je mrtva još pre njega. (Pekić: 348)

Smrt na Hinomu tako zaključuje Judin životni put, osvjetljujući njegove postupke kroz drugačiju optiku, pri čemu se sve uzvišene kategorije na kojima je njegova vjera bila utemeljena same u sebi urušavaju, ogoljavajući besmisao njegove egzistencije. U isto vrijeme i vođa i žrtva, Juda ostvaruje Isusovu sudbinu uspješnije od samog Spasitelja.

Literatura:

- Bahtin, Mihail. *O romanu*. Prevod: Aleksandar Badnjarević. Beograd: Nolit, 1989.
- Bahtin, Mihail. *Problemi poetike Dostojevskog*, Prevod: Milica Nikolić. Beograd: Zepter Book World, 2000.
- Bal, Mike. *Naratologija – Teorija priče i pripovedanja*. Prevod: Rastislava Mirković. Beograd: Narodna knjiga/Alfa, 2000.

- Lotman, Jurij M. *Struktura umetničkog teksta*. Prevod: Novica Petković. Beograd: Nolit, 1976.
- Marčetić, Adrijana: *Figure pripovedanja*. Beograd: Narodna knjiga/Alfa, 2003.
- Pekić, Borislav: *Vreme čuda*. Beograd: Laguna, 2012.
- Petković, Novica. *Elementi književne semiotike*. Beograd: Narodna knjiga/Alfa, 1995.
- Petković, Novica. *Od formalizma ka semiotici*, Beograd; Priština: Bigz; Jedinstvo, 1984.
- Uspenski, Boris A.(ndrejevič): *Poetika kompozicije. Semiotika ikone*. Prevod: Novica Petković. Beograd: Nolit, 1979.
- Ženet, Žerar: *Figure V*. Prevod: Vladimir Kapor. Novi Sad: Svetovi, 2002.

Milan MARKOVIĆ

THE POWER OF THE SCRIPTURE IN *THE DEATH IN THE VALLEY OF HINNOM*

In the present paper, contained in the master thesis *De(con)struction of the myth in Pekić's Time of Miracles*, the author analyses a short story titled *Death at Hinnom* as a separate text, but also as an element of a broader systems of organization, where *Time of Miracles* can be interpreted as a comprehensive unit. The interpretation was carried out by means of combined introspective method, with a special emphasis on theoretical discoveries of narratology and semiotics. The short story titled *The Death in the Valley of Hinnom* was narrated inherently from the centre of Christ's teachings and faith, from the perspective of one of the Christ's closest disciples. Judas Iscariot, who was so far treated specifically as a marginal figure, was presented with an opportunity to independently explain his position as a permanent guardian of faith and a sole interpreter of the Scripture, whereas the general determinism of the biblical canon makes him the greatest victim of the new faith. ^[1]

Key words: *The Death in the Valley of Hinnom*, *Time of Miracles*, scripture, narrator, chronotope, border, organization of narrative material